

Kozma Lajos Átrium mozija

Lampert Rózsa írása egy modern m emlékről

Immár több mint két éve annak, hogy a 32. Magyar (Millenniumi) Filmszemle díjkiosztó ünnepségével véget ért az Átrium mozi 65 évig tartó szolgálata. Ugyanis másnap a budaiak kedvelt filmszínházát – amit hosszú évtizedekig Május 1.-nek hívtak –, bezárták, mert az üzemeltet szerint veszteséges. Pedig az egy hétig tartó szemle során jó reklámmal és szervezéssel, színvonalas filmekkel estér-estére sikerült becsalogatni a közönséget a kicsit kopott, de régi patináját még ma is őrző moziba. A filmszemle tapasztalatai és a teltházassal való megéledés láttán akkor bizonyítottan érezte az ember, hogy a gyakran hangoztatott érvelésekkel szemben – a korszerű kép- és hangtechnika elhelyezésére itt nincs hely, mert mozinak túl nagy, és különben is van elég Budapesten – az Átrium mégis képes felvenni a versenyt a Mammut üzletház multiplex mozijaival. Az idei Filmszemle egyébként ismét bebizonyította, hogy a filmfesztiválokhoz hasonló rendezvények lebonyolítására a multiplex mozi egyáltalán nem alkalmas, hiszen erre az egy alkalomra a Millenáris Teátrumban ideiglenes, nagy befogadóképességű mozitermet kellett kialakítani, legalább 10 millió forintért. Ha ezt az összeget az Átrium mozi rekonstrukciójára költik, akkor a mozi emléke filmszínház sorsa hosszú időre megnyugtatóan rendezhető volt.

Az Átrium mozi egyike az 1990-es mozi emlékjegyzékben szereplő két védett budapesti filmszínháznak, így funkcióváltása a mozi emlékei értékek jelentős sérülése nélkül nem képzelhető el. Az egyediségében, különlegességében rejtező nyelvi felhasználatát moziként, esetleg előadóteremként kellene megkövetelni továbbra is. Ahogy a másik mozi emlék filmszínház, az Urániát, amelynek sorsa Nemzeti Filmszínházzá alakításával rendeződött. A kihasználtságot azonban megfelelő szervezéssel és irányítással ott is javítani lehetne még, hiszen a gyönyörűen felújított épület kiváló adottságokkal rendelkezik.

Az Átrium jelentőségét az is fokozza, hogy egyike azon három fővárosi mozinak (a másik kettő a Simplon, azaz Bartók valamint a Duna) amely – az 1928-ban végre megszületett, kizárólag mozgó képszínházak létesítésére vonatkozó szabályzat megjelenése után – eredetileg is erre a funkcióra épült. Korábban a mulatókra, kabaréokra illetve színházakra vonatkozó szabályzatok alapján építették a mozikat, legtöbbször már kész épületben, funkciómódosítással létesítették őket. Elsősorban azért lenne rendkívül fontos a korabeli filmszínházak megőrzése eredeti

állapotban, téralakításukkal, berendezéseikkel és építészeti részleteikkel, hogy átfogó képet nyerhessünk filmművészetünk máig megőrzött korai és sikeres alkotásainak vetítési körülményeiről, a mozibajárás szokásokról, akkor is, ha tudjuk, hogy a város különböző részein ezek nagyon eltérőek voltak.

Az Átrium-ház Kozma Lajos tervei alapján 1935-1936-ban épült, a Margit körút akkor még zömmel földszintes beépítés részén.

Kozma Lajos az egyik legjelentősebb modern magyar alkotó, aki a Kós Károly által alapított "Fiatalok" körétől indult és a korai időkben főleg grafikai munkáival tűnt ki. Hosszú évekig alig tervezett házat, de rajzain - építészeti vénáját megmutatva - főleg épületmotívumokat szerepeltetett. Később bútortervezéssel foglalkozott, megalakítva a Budapesti Műhelyt, amely a polgári lakáskultúra magasabb szintre emelését tűzte ki célul. Munkáira a népi ihletésű szecesszió (szülőhelyének Somogynak a pásztorfaragásai és erdélyi tanulmányúttjai révén), az art deco, iparművészeti és belső építészeti munkásságára a neobarokk formavilága volt jellemző 1928-as németországi tanulmányútjáig. Hazatérve korábbi munkásságával szakítva 1930 és 1940 között kb. 40 kisebb-nagyobb lakóépületet épített, modern stílusban.

Megvalósult épületei közül mind nagyságával, mind építészeti kialakításával, jövőbe mutató hangjával messze kiemelkedik a Margit körúti Átrium-ház, amely a két háború közötti korszak építészetével foglalkozó hazai és külföldi tanulmányokban az utóbbi időkben megkülönböztetett figyelmet kap. Ez a ház Európa bármely részén különleges látványosságnak számítana. Értékét az 1970-es évek közepén nálunk is felismerték a szakemberek, amikor a védetté nyilvánítására sor került, de sajnos azóta nem sok jó történt az épülettel és így beleolvad a Margit körút szürkeségébe és az általános igénytelenségbe.

A mozi előcsarnokának és nézőterének felújítása Jánossy Péter tervei alapján az 1980-as évek végén megtörtént, és sok lényeges építészeti részlet a helyére, illetve visszaállításra került. Sajnos az egész épületen éppen azok – a kompozíció szempontjából feltétlenül szükséges – apró részletek továbbra is hiányoznak, amelyek az építészeti alkotást igazán nagyszerűvé tették (pl. a homlokzati "függönyfal" parapetjeinek halványzürke üvegburkolata, az utcai kandeláber, az előtető alsó narancsszínű üvegburkolata, a lépcsőházi szobor, a függőleges neonfelirat, a nézőtér ezüstszínnel keretezett opeion nyílása és rejtett

világítása, a légtér, a vörös színű puha fal- és a szürke padlóburkolat, az ún. "tejutat" alkotó, 7 sorban elhelyezkedő, levegő befúvásra szolgáló 1600 nyílás ezüst kerete, a kékszínű, fokozatosan halványodó lámpák, melyek ezeket a nyílásokat belülről megvilágították, az aranyszínű erkélykorlát és függöny, az akusztikát javító burkolatok, a nádfonatos háttámlájú, kényelmes székek stb.).

Jelenlegi állapota alapján a laikusok közül csak kevesen hiszik el, hogy építése idején az Átrium valóban elegáns lakóház és mozi volt. Pedig az épület a legkorszerűbbnek számító acélvázis szerkezettel, kívül-belül a legjobb anyagok, technikai megoldások felhasználásával valósult meg.

Kozma a korábbi, iparművészeti alkotásaihoz szokott precizitással minden apró részletet megtervezett, mind a második emelettől kezdődően, ötfogatú lakószinteken (korlátok, burkolatok, ajtók, feliratok, berendezési tárgyak, bútorok, függönyfal részletei, légtér, hangszigetelés, rezgéscsillapítás stb.), mind a földszinten és az udvar egy részén elhelyezkedő galériás moziban, melynek belső kompozíciója az anyagok és színek harmóniájával művészi szintre tökéletesedett.

A mozi és az egész épület színvilágát a fehér-fekete-narancssárga, a szürke és a vörös színek határozzák meg. Az anyagok között az acél, az üveg, a márvány- és üvegmozaik, a tükör, a málva, a kerámia, a datolyapálma-furnir (zebrano) és a fehér nemesvakolat a meghatározóak. A fekete-fehér márványmozaik burkolatú előcsarnok kialakítása tükrözi legjobban az eredeti állapotot. A téralakítás szempontjából hangsúlyos oszlopok (a galériát hordók, a dilatáció és a feljárt mellettiek) váltakozó kialakítású fehér-fekete-arany üvegmozaik vagy fehér-narancs üveg burkolatot kaptak, míg a hétemeletes lakóépületet tartó oszlopok egy része - tükörrel burkolva - a térben hangsúlytalanná vált.

Megszűnt a pénztár, ruhatár és büfé datolyapálma-furnir burkolata, a krómozott fémveretekkel, feliratokkal, ülés alaprajzokkal ellátott tájékoztató tábla, valamint a lépcső melletti fal narancsvörös fémlécekkal osztott tükör burkolata és a feljárt narancsszínű kerámia felülete is. A nagy kör alakú és függőleges art deco lámpák is eredetiek. Az előcsarnok jellegzetes karakterét a "meleg" és "hideg" anyagok, valamint a vertikális és horizontális szerkesztés váltakozása határozza meg.

A néz tér szerkezetében eredeti, de meghatározó építészeti részletei eltértek. Visszaállításuk a korabeli tervek és fotók alapján könnyen megvalósítható lenne.

A filmszínházak védetté nyilvánítására korábban sajnos nem fordítottunk kellő figyelmet. Nem mértük fel, hogy veszélybe kerülhetnek. A Simplon mozi például azért nem került védett listára az 1970-es években, mert egyik alkotója, Preisich Gábor még élt.

Az utolsó tíz évben váratlanul és felkészületlenül ért bennünket a mozihálózat szerkezetének átalakulása, ezért több értékes filmszínház-épületet csak nagy kompromisszumok árán (funkcióváltás, térszerkezet megváltozása) sikerült megmenteni (Puskin, Horizont, Broadway).

Sajnos a Széna téri Mammút I. és II. üzletközpontokban kialakított multiplex mozik engedélyezésekor a hatóságok nem alkalmazták (jelenleg törvényesen nem is alkalmazhatták) azt az érték- és érdekvéd szemléletet, mint amire a Corvin mozi építésekor, 1921-ben még lehetőség volt. Ott az építési engedély kiadásának szigorú feltételeként megszabták, hogy a nagybefogadó képességű mozi a környék meglévő, hátrányosan érintett kis filmszínházainak kárpótlására a bruttó bevétel 10 %-át fizesse ki, és magasabb jegyárakat használjon. Ha a hatóság nem is szabhat ilyen feltételt, hasonló rendelkezéssel a tulajdonos Fővárosi Önkormányzat megmenthetné az Átrium mozit. Ez az értékes műemlék ugyanis nem kerülhet veszteséglistára.

Biztos vagyok abban, hogy az eredeti állapot szerint helyreállított nosztalgia-filmszínház iránt – főleg ha a filmvetítés mellett egyéb érdekes programot is kínál vagy csatlakozik a Ganz-parkban kialakított kulturális centrum rendezvényeihez –, óriási érdeklődés lenne a multiplex kultúrát meg sem kedvelők, vagy attól már éppen elforduló nézők között.

Hollandiában, Utrechtben a múzeumként működő, hasonló építészeti minőségű, 1924-ben épült Rietveld-Schröder-ház fenntartása bizonyosan biztossítható a belépőjegyek árából (igaz léptékében sokkal kisebb és világörökséggé is van nyilvánítva, valamint teljes eredeti belső berendezését is őrzi). Elképzelhetem nek tartom, hogy nálunk is hasonló lenne a helyzet, az eredeti állapotában helyreállított Átrium-ház és mozi sok hazai és külföldi érdeklődőt vonzana, és nemcsak az építészek körében. Itt is lehetőség lenne legalább egy lakásbelső 1936-os

állapotának bemutatására, nem is beszélve a mozi különleges atmoszférájáról.

2003. februárjában a Filmszemle megnyitójával egy időpontban a Mozivédők tüntetést szerveztek az Átrium mozi megmentése érdekében. Rajtuk kívül nekünk építésznek is hallatnunk kellene a szavunkat, hogy az Átrium-ház és a 20. század hozzá hasonlóan jelentős építészeti alkotásai ne tűnjenek el, sorsuk ne legyen az enyészeté, de ugyanakkor megfelelő szakmai segítséget is kell nyújtanunk az ott lakóknak (pl. a homlokzati nyílászárók átalakításához), hogy a zajos és a szennyezett Margit körúton élhető életet élhessenek.

Építész: Kozma Lajos
Elektromos tervező: Vértes Dezső

Lajos KOZMA (1884-1948)
Electricity: Dezső VÉRTES; central heating: József CSUHRÁN; acoustics: Károly MÖLLER dr.
Ottó KOMOLY, Béla ENYEDI
DÉNES and ERŐS (DÉNES és ERŐS mérnök-építőmester)